

1954 – טבח מעלה עקרבים - פרשת נטישת הקצין

מאת: קצין-משפטים מעיין צעירי, תובע צבאי בפרקליטות עריקים, התביעה הצבאית

מעלה עקרבים הוא כינויה של דרך מדברית תלולה בדרום הארץ, ששימשה במשך שנים עורק תחבורה מרכזי בין העיר אילת לבאר שבע. בשנת 1954 התרחש באתר פיגוע טרור, מהקשים שידעה מדינת ישראל מאז מלחמת העצמאות ועד אותו יום. העיתונות רעשה בדיווחים על הזוועה שפקדה את מעלה עקרבים ועל הטבח ההמוני שבוצע באותו יום נכתב רבות. יחד עם זאת, מעטים יודעים כי לאחר האירוע הועמד לדין קצין, בשל כך שנשט את זירת הטבח כאשר לא נשקפה כל סכנה לחייו, מבלי לסייע לפצועים שנותרו במקום.

הזמן פועל נגד ישראל

בני יורק, (ס"א) משקיפי האו"ם
מטובנעים כי היהודים שנחרגו ב-
מעלה עקרבים, נסמחו בידי שב-
טים בדואים. המתגוררים בתוככי
מדינת ישראל, מחדד המת זעם
על שהישראלים הקיפו קיבוצים
על אדמות המריעה שלהם – כך
כותב הרי מ. קרון, אחד מעורכי
הגנ"ל-סופיק" במגמר מדישעלים,
תחת הכותרת "חומץ פועל נגד
ישראל". מל קרו הגו אחד ה-
עורכים לעניינים בינלאומיים.
הוא מוטר פריטים על התקיימות
המרות שאירעו בעקבות מעלה
עקרבים והיחבת איליו, בהביאו את
הריעות האבות של משקיפי האו"ם

צרבנים בכך את שארה"ב חושפעה
על ידי ישראל 'ואילו הישראלים
יארשו זאת כאי שיהרף פעולה.
קרו צעמו כי מרידות רבת שו-
רדת בקרב הערבים וכו אין מי
כויים לשלום למשך שנים רבות.
קצין סצרי אמר, לדברי קרו, כי
האמריקנים יכולים לזכות בידדות
הערבים, אם יעזרו לערבים להש-
מי את ישראל.
קרו אומר כי האמריקנים, ה-
בריטים ונזסראלים אחרים, הזוירו
את הערבים כי הם עלולים להיפגע
על ידי דעת הקהל המערבית, ב-
שד שהישראלים אומרים כי
תקתם היחידה לפציות מחרון ל-

קטע מתוך עיתון "שערים", 26 במאי 1954,
המלמד על התגובה הבין-לאומית לפרשה

רקע עובדתי

ביום 17 במרץ 1954, עם סיומן של חגיגות העיר אילת, לציון חמש שנים להנפת דגל הדיו, יצא את דרכו אוטובוס נוסעים של חברת "אגד", ובו חוגגים שנסעו בחזרה לעיר תל אביב. בשעה 12:00 לערך, עם הגעתו של האוטובוס אל סופו של מעלה עקרבים פתחה חוליית מסתננים בדואים באש חיה לכיוונו, זה סטה ממסלולו ונתקל בצלע הר. המרצחים יצאו ממחבואם וטבחו בדם קר בכל מי שמצאו כי נותר בחיים. לאחר עזיבת המרצחים, נותרו בחיים החייל סמל מוריס, חיילת נוספת ושלושה אזרחים.

לאחר שעה הגיעו למקום רכב צבאי ורכב אזרחי. על הרכב הצבאי היה מופקד סגן שביט, ששימש כקצין אחזקה, ועימו חיילים נוספים. ברשותם היו רובה ציכי וארגז תחמושת.

מיד עם הגעתו של הרכב הצבאי הורה סמל מוריס לשניים מהאזרחים הפצועים לעלות לרכב הצבאי, מסר לקצין ולחייליו כי האוטובוס הותקף וביקש מהם להכין את נשקם בזמן שהוא יחפש פצועים נוספים. הסמל איתר שני פצועים נוספים והוביל אותם לכיוון הרכב. כשהגיע, גילה כי הרכב הצבאי עזב את המקום.

ההליך המשפטי

תיעוד מהטבח
(תמונה שפורסמה בראיון עם הניצולה מירי פירסטנברג, זהות הצלם אינה ידועה)

כנגד סגן שביט שהיה אמון על הרכב הצבאי "שנעלם", הוגש כתב אישום בגין התנהגות בלתי הולמת, לפי תקנה 95 לחוקת השיפוט הצבאית, התש"ח. הקצין הכחיש את אחריותו לאירוע וטען כי סבר שפרט לשני הפצועים שהועלו על רכבו - כלל יושבי האוטובוס נהרגו בפיגוע. למעט הסמל שהתפנה, לטענתו, באמצעות הרכב האזרחי. בית הדין דחה את גרסתו, קבע שהקצין ידע כי ישנם פצועים נוספים וכי הקצין "ברח בצורה מביישת". כן קבע, כי אף אם לא ידע שישנם פצועים הייתה לו "חובה ראשונית כאזרח וכקצין צבא לא כל שכן לבדוק ולמצוא כי אכן אין ניצולים בטרם עזב את המקום".

בית הדין המחוזי הרשיע את הקצין במיוחס לו והטיל עליו עונש של הורדה לדרגת טוראי. בגזר הדין נקבע כי הקצין נקלע למבחן פתאומי וקשה ללא הכשרה קרבית וללא הכנה להתמודד עם מקרים מסוג זה. חרף זאת, נקבע כי מנקודת מבט צבאית, התנהגותו של הקצין הייתה "מביישת ובלתי הולמת ביותר". בית-הדין אף העיר כי אלמלא מצבו הבריאותי של הקצין ושיקולים ייחודיים נוספים, היה מטיל עליו עונש מאסר.

בערעור שהוגש לבית הדין הצבאי העליון, טען הקצין, כי מקרה "מעלה עקרבים" דרש תכונות ותגובות של קצין קרבי ולא של "קצין טכני" מסוגו, שלא היו ברשותו.

בית הדין העליון דחה את טענתו של הקצין בנימוק כי לא היה מקום כלל ועיקר להעניק משקל להיעדר הכשרתו הקרבית או לרקע לימודיו העיוניים כקצין אקדמאי. נקבע כי אמנם לא נדרש מהקצין לפעול על פי אמות מידה של קצין קרבי, אך נדרש שיפעל על פי אמות מידה אנושיות בסיסיות המצופות מכל אדם, ומקצין נושא דרגות בפרט: "התנהגות כזאת כמות שהיא יש בה כדי

בבית הדין העליון ת"ק מס* ע/54/222

בפני השופטים:	אל"מ נ. שדמי	-	אב"ד
	סא"ל מ. חרותי	-	שופט
	רס"ן ד. תירס	-	שופט

בענין: סגן שביט - המערער

- נ ג ד -

התובע הצבאי הראשי - המשיג

מהות העבירה: התנהגות בלתי הולמת - תקנה 95 לחוקת השיפוט, תש"ח.

מפקד הנקלע למקום שנערכה בו התקפה על קבוצת אזרחים ע"י האויב, בזמן שאין סכון סביר של צורך להכנס בקרב עם האויב, עומדת לפניו חובה אנושית אלמנטרית לאסוף פצועים ממקום האסון, ולהובילם בכלי רכב בו נסע בתפקיד, לטיפול בהם. אם לא עשה כן הרי שמעל בחובה זו המקובלת כקדושה בעיני כל אדם רגיל והסתלק בזדון מן המקום כנראה מתוך פחד לגופו. התנהגות כזאת יש בה כדי להשפיל את ערך האדם שבקצין, ולהצביע על העדר סגולה ראשונית של יחס אנושי והקרבה עצמית, בה צריך להיות מחונן המפקד.

אין יסוד לטענה שאין לשלול, עקב התנהגות בלתי הולמת, מקצין את דרגתו שהוענקה לו למרות שחסרו לו מראש הנחונים הדרושים שיש בהם כדי להקנות את דרגת הקצין לחייל.

כלל הוא, כי אם בייש נושא דרגה פיקודית את מעמדו, אם ע"י מעשה שיש בו משום קלון או ע"י התנהגות מחפירה, אין הוא ראוי עוד להימנות עליו ויש להרחיקו ממנו.

- 268 -

**עמוד השער של פסק הדין בפרשה (ע/54/222),
ובו עיקרי הדברים שנדונו בהחלטת בית הדין העליון**

להשפיל את ערך האדם שבקצין דן כבן תרבות וכבעל השכלה גבוהה, ולהצביע על העדר סגולה ראשונית של יחס אנושי והקרבה עצמית, בה צריך להיות מחונן המפקד"; עוד קבע בית הדין כי "אחת בייש נושא הדרגה הפיקודית

את מעמדו, אם על ידי מעשה שיש בו משום קלון, או על ידי התנהגות מחפירה, אין הוא ראוי עוד להימנות עליו ויש להרחיקו ממנו".

חשיבות הפרשה

נטישת שדה קרב או אירוע מבצעי על ידי חייל צה"ל נתפסה מימים ימימה כפעולה לא מוסרית שלא הולמת את ערכי צה"ל ומלמדת לקח רלבנטי גם לימינו אנו. ייחודיותו של האירוע - הוא בכך שהנושא נדון לא רק מהיבט ערכי אלא גם מהיבט המשפטי הפלילי. גם כיום, חיילים וקצינים מכול קצוות הצבא, מתפקידי הלחימה ועד תפקידי המטה, נדרשים להתמודד עם אירועים מורכבים המחייבים עוז רוח, אחריות ורעות. פסק הדין עמד על חובתו של לובש המדים בצה"ל לדבוק בערכי צה"ל ובאמות המידה הראויות למפקד ולחייל, גם כאשר הוא נדרש לעמוד במבחן קשה.

מדוע בחרתי בנושא?

בחרתי בנושא זה בשל המסר לפיו גם במקרים קשים אסור לזנוח את ערכי האדם הבסיסיים וערכי צה"ל. שמירה על הערכים מצופה מכל לובש מדי צה"ל באשר הוא, בין אם בעל הכשרה קרבית ובין אם לאו. ההכרח לדבוק בערכי הרעות והשמירה על חיי אדם, מורגש גם עבורי, יום-יום כקצין בפרקליטות הצבאית, אף אם עיסוקי לא נושא עימו היבט קרבי. בכל תפקיד בצבא ההגנה לישראל נדרש "עמוד שדרה ערכי", אשר צריך לעבור כחוט שני בכל פרט בעשייתם של חיילי צה"ל. מסר זה הובע במלוא עוזו בפסק הדין שניתן, כאמירה שזכתה אף לעיגון משפטי, לצד בסיסו הערכי החזק, והוא צריך להדהד היטב באוזניו של כל המבקש להימנות על שורות המפקדים בצה"ל.

שלת הנצחה לנרצחי מעלה עקרבים בראש מעלה עקרבים (ויקיפדיה, ד"ר אבישי טייכר)

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- ע/222/54 סגן שביט נ' התובע הצבאי הראשי (1954).
- אריק גרינשטיין, "אני אנדרטה חיה; ראיון עם ניצולת טבח מעלה עקרבים" (אתר מידה, 26/03/2014; [קישור](#)).
- "שלוליות דם במעלה עקרבים", עיתון "מעריב" (18/03/1954).
- "11 נרצחו מהמארב ליד מעלה-עקרבים", עיתון "דבר" (18/03/1954).
- "שנה לרצח מעלה עקרבים", עיתון "למרחב" (06/03/1955).
- "איך נגיב על מעלה עקרבים", עיתון "זמנים" (25/03/1954).
- "מעלה עקרבים", עיתון "זמנים" (18/03/1954).
- "רצח מעלה עקרבים", עיתון "שערים" (27/09/1954).
- "הזמן פועל נגד ישראל", עיתון "שערים" (26/05/1954).
- "בגין דורש פעולות צבאיות", עיתון "הצפה" (28/03/1954).
- "פשיטת רגל מוסרית של מנגנון או"ם", עיתון "דבר" (25/03/1954).
- "כיצד בוצעה התקפת הרצח", עיתון "דבר" (19/03/1954).
- "אוטובוס ראשון בכביש החדש לאילת", עיתון "קול העם" (28/11/1957).
- "הרצח במעלה עקרבים", עיתון "על המשמר" (19/03/1954).